

Właściwości stylistyczne ekwiwalentów frazeologicznych (ujęcie porównawcze)

KSENIA STĘPIEŃ
(Wrocław)

<https://doi.org/10.25167/Stylistyka26.2017.21>

1. Wstęp

Bogaty zasób frazeologiczny języków słowiańskich ukształtował się na podstawie wspólnego prajęzyka oraz całościowych albo częściowych zapożyczeń, zwanych kalkami lub półkalkami. Niektóre stałe związki są nosicielami dużego potencjału ekspresywnego, który rozumiemy jako afektywność języka kojarzącą się z jakimś wzruszeniem (zob. Bally 1966) (por.: *na lipę, oberwać w łeb, narobić byków, kiszki marsza grają*), który kształtuje się za sprawą kolokwializmów, wykładników intensyfikacji albo mocno nacechowanej formy wewnętrznej. Duży stopień ekspresywności niekiedy jest budowany w sposób dodatni (por.: *koło fortuny, okryć się laurami, ósmy cud świata, nabrać otuchy, oddawać cześć*), albo ujemny (por.: *czarna lista, dać się wpuścić w maliny, guzik obchodzi, horrendalne sumy, kula u nogi*). Pewne frazeologizmy wyrażają określony stan człowieka (por.: *marzyć o niebieskich migdałach, dostać cykora, zrywać boki, budzić zaufanie, puścić sobie cugle*), inne natomiast wskazują na cechę zewnętrzną czy wewnętrzną osoby (por.: *brzydkie kaczątko, bujne kształty, mieć węża w kieszeni, łatwa dziewczyna, cielę marynowane, w kwiecie wieku*). Z punktu widzenia pierwotnego użycia związki frazeologiczne są zapożyczane z tekstów stylu książkowego (por.: *głowa państwa, wprawiać w kłopot, położyć kamień węgielny, kult jednostki*), potocznego (por.: *ciut-ciut,*

sprowadzić na kark, zaszyć się w kąt, robić w konia) oraz kolokwialnego (por.: *dostać kuku na muniu, pójść do lali, mieć bajbardzo, a to chryja!*). Przedmiotem moich badań są wykładniki stylistyczne różnych płaszczyzn językowych, które wpływają na powstawanie ekspresji wewnątrz struktury semantycznej frazeologizmu, natomiast nie wchodzą w relacje międzytekstowe. Chodzi o elementy zawartości leksykalnej, rozwoju semantycznego, obrazowości oraz struktury składniowo-fonologicznej, które wyróżniamy w toku kształtowania otoczki stylistycznej frazeologizmu i określamy jako jego właściwości stylistyczne.

Właściwości stylistyczne określają stosowne wykorzystanie frazeologizmów w komunikacji językowej. W praktyce translatorycznej z kolei powodują kłopoty związane z zachowaniem równoznacznych wartości stylistycznych w tekście docelowym (zob. m.in. Dobrogowska 2005; Pociask 2006). Natomiast w glotodydaktyce przestrzeganie identyczności walorów językowych w trakcie poznawania frazeologii nie jest konsekwentne. Zaznajomienie z frazeologizmem odbywa się poprzez opisową definicję, przykłady użycia w tekście oraz próbę przywołania odpowiednika w języku ojczystym, który najczęściej jest ekwiwalentem zbliżonym bądź ekwiwalentem rodzaju trzeciego (Kade 1968: 78; Комиссаров 1980: 80), kiedy zachowana jest semantyka wypowiedzenia oraz cel komunikacyjny. W związku z tym może się wydawać, że obecność w zasobie frazeologicznym ekwiwalentów formalnych, które są równorzędne strukturalnie oraz znaczeniowo, usprawiedliwia zastosowanie ich w przekładzie. Tymczasem dla zachowania wierności przekładu należy uwzględnić również odcienie znaczeniowe, konotacyjne oraz pragmatyczne, które są właściwe elementom składowym frazeologizmów. Relacja ekwiwalencji powinna być zatem równoważna także na poziomie stylistycznym (Koller 1992: 228–266). Czy rzeczywiście ekwiwalenty formalne cechuje również ekwiwalencja stylistyczna? Opisane tu badania są skierowane na opis synchroniczny oraz porównanie właściwości stylistycznych ekwiwalentów frazeologicznych na przykładach stałych związków języka polskiego, rosyjskiego i białoruskiego. Za źródło materiału badawczego posłużyły dane systemowe (zob. wykaz słowników w spisie literatury), a głównym kryterium doboru frazeologizmów była zgodność formalnoznaczeniowa. Ze względu na brak możliwości przedstawienia wszystkich opisanych przykładów z podanych słowników zostaną scharakteryzowane frazeologizmy substancywne i czasownikowe, które w użyciu językowym mogą pełnić podstawowe funkcje zdaniowe, oraz związek komparatywny, będący jednym z wielu przykładów wyrażenia porównawczego ze spójnikiem *jak*.

2. Kryteria stylistyczne związków frazeologicznych

Zakres jednostki frazeologicznej we współczesnym językoznawstwie nadal nie jest precyzyjnie określony. Istnieje wąskie oraz szerokie pojmowanie frazeologii. Według pierwszego kryterium do jednostek frazeologicznych należą związki idiomatyczne oraz frazematyczne. Szerokie podejście natomiast, w zależności od poglądów badawczych i stanowisk konkretnych przedstawicieli, uwzględnia również przysłowia, powiedzenia, sentencje, porzekadła, maksymy, skrzydlate słowa bądź cytaty (zob. Szutkowski 2015: 37–48). W niniejszych rozważaniach kieruję się głównymi wyznacznikami stanowiącymi podstawę wyróżnienia związków frazeologicznych z zasobu leksykalnego. Chodzi o takie cechy, jak stałość, odtwarzalność, integralność dezaktualizowanego znaczenia, obrazowość związku wyrazowego oraz potencjał tekstotwórczy (zob. Фомина, Бакина 1985: 3–8). Z obszaru badań trzeba jednak wyłączyć wszelkie typu paremii, które strukturalnie występują jako mikroteksty. Ze względu na zdaniowość paremii możemy mówić o jej samodzielności funkcjonalnej, która nie wywiera wpływu stylistycznego na otaczający tekst. Związki idiomatyczne oraz frazematyczne stanowią zaś budulec tekstowy, są częściami zdania. Zdolność do łączenia się z innymi składnikami zdania, w językoznawstwie rosyjskim zwana walencyjnością tekstową, pozwala na użycie związków frazeologicznych odpowiednio do stylu funkcjonalnego albo do stworzenia określonego efektu językowego.

Do opisanie ekwiwalentów zostały zastosowane kryteria zaproponowane przez białoruskiego lingwistę Iwana Lepieszaua (Іван Якаўлевіч Лепешаў), które przedstawione są w pracy *Праблемы фразеалагічнай стылістыкі і фразеалагічнай нормы* (1984). Wyznacznikami znaczenia stylistycznego, według autora, są nacechowania ekspresywno-wartościujące oraz funkcjonalne, co również odpowiada rozumieniu terminu „styl” w językoznawstwie polskim, mianowicie styl jest „zespołem środków językowo-stylistycznych, a więc środków pełniących ekspresywno-impresywną funkcję w wypowiedzi” (Kurkowska, Skorupka 2001: 17). Lepieszau pogłębia pojęcie zabarwienia ekspresywno-wartościującego, wyróżniając składowe wartościujące, ekspresywne i emocjonalne oraz zwracając uwagę na istotną odmienną dwóch ostatnich pojęć. Kryterium wartościowania wskazuje na zabarwienie dodatnie lub ujemne, które jest właściwe tylko niektórym związkom frazeologicznym. Według autora wartościowanie zazwyczaj znajduje odzwierciedlenie w defini-

cjach frazeologizmów. Ma to związek ze składową semantyki, w trakcie opisu jednostek frazeologicznych realizującą się najczęściej przez przymiotniki, por.: *biały kruk* – ‘coś unikatowego, niezwykłego, rzadkiego i przez to cennego’. Musimy jednak zauważyć, że większość frazeologizmów posiada potencjał wartościowania. Jest on odtwarzany w sposób eksplicytny, np. przez elementy formy wewnętrznej, albo implicytnie – poprzez jednostki synonimiczne czy bliskoznaczne (Pajdzińska 1991: 16–21). Emocjonalność natomiast jest związana z wyrażaniem za pomocą frazeologizmów określonych emocji, uczuć czy humoru, por.: *bać się o własną skórę, dostać małpiego rozumu, ja cię kręcę*. Z kolei ekspresywność, jak podkreśla Lepieszau, nie ma jednoznacznej definicji, aczkolwiek nie jest ona tożsama z emocjonalnością. Ekspresywność jest identyfikowana z wyrazistością albo – w węższym rozumieniu – z ilościowo-jakościową deskrypcją osób, przedmiotów czy zjawisk. Obejmuje ona zatem frazeologizmy wyrażające aprobatę, dezaprobatę, ironię, żartobliwość lub pogardę (Лепешаў 1984: 13–19).

Drugą składową znaczenia stylistycznego stanowi nacechowanie funkcjonalne, które dostosowuje użycie frazeologizmów do określonych dziedzin życia codziennego. W porównaniu z nacechowaniem ekspresywno-wartościującym mamy tu do czynienia z mniejszym wpływem na kształtowanie znaczenia stylistycznego. Funkcjonalność jednostek frazeologicznych znajduje się w pewnym sensie na marginesie treści semantycznej oraz rzadko jest włączana do definicji. Brak kwalifikatora może z kolei skutkować niewłaściwym użyciem frazeologizmów w odniesieniu do określonych gatunków tekstowych. Lepieszau dokonuje podziału stylów funkcjonalnych na książkowy, potoczny, kolokwialny (bądź pospolity) oraz międzystylowy (inaczej niezamocowany). Wyznacznikami przyporządkowania frazeologizmu do określonego stylu są kryteria różnicowania stylistycznego. Jedno z nich to kryterium etymologiczne. Źródłami większości potocznych frazeologizmów używanych współcześnie są np. połączenia wyrazowe pochodzące z mowy ludu, które wskutek metaforyzacji straciły cechy związków swobodnych. Istota formy wewnętrznej, inaczej obrazowości, wyróżnia się największym zabarwieniem ekspresywnym, które się zwiększa wówczas, gdy wzrasta kontrast między znaczeniem obrazu i odpowiadającym mu swobodnym połączeniem wyrazowym. Kryterium semantyczne natomiast przez dużą skalę abstrakcyjności może wskazywać na przynależność frazeologizmu wyłącznie do stylu „wysokiego” – książkowego, a przez zaniżoną barwę – do stylu potocznego albo kolo-

kwialnego, jeżeli człon semantyczny cechuje się odcieniem wulgarności czy nieprzyzwoitości. Struktura składowa również niekiedy ma wpływ na kształtowanie znaczenia stylistycznego. Istnieje np. typowa organizacja związku frazeologicznego pozwalająca przyporządkować go do stylu potocznego. Chodzi o konstrukcje komparatystyczne z użyciem spójnika *jak* albo przyimka *niby*. Budulcem ekspresywności frazeologizmów może również być komponent eufoniczny, polegający na wystąpieniu w związkach wyrazowych rymu, rytmu, aliteracji czy asonansu, a okazjonalnie – kombinacji kilku środków wyrazistości. Proces dezaktualizacji semantycznej, zachodzący w granicach frazeologizmu za sprawą komponentu nacechowanego, także posiada duży potencjał stylistyczny. Jednak nacechowanie poszczególnych komponentów frazeologicznych albo rozprzestrzenia się na styl całego związku, albo modyfikuje go w kombinacji z właściwościami innej składowej. Kryterium frekwencyjne również może się okazać wyznacznikiem przynależności frazeologizmu do określonego stylu funkcjonalnego, pod warunkiem jego właściwego użycia. Pomocą w tym przypadku służą korpusy językowe (Лепешаў 1984: 22–37).

3. Właściwości ekwiwalentów frazeologicznych

W pierwszej kolejności przedstawione są ekwiwalenty, które łączy cecha substancywności. Frazeologizmy mają zatem charakter nominacyjny, a ich znaczenie wskazuje osobę, przedmiot lub zjawisko. W celu zachowania przejrzystości dokonywane porównanie zostało ujęte w tabelach z frazeologizmami polskimi, rosyjskimi i białoruskimi wraz z odpowiadającymi im definicjami. Związki zbadalam pod kątem kryteriów różnicowania stylistycznego zaproponowanych przez Lepieszaua, które niekiedy są wspólne dla frazeologizmów albo odmienne, na co wskazują łączne wiersze albo pojedyncze rubryki tabeli. Z kolei określenie cech stylistycznych komponentów leksykalnych dokonane zostało na podstawie kwalifikatorów słownikowych. Wynikiem zbadania trzech zestawianych frazeologizmów jest zakwalifikowanie ich do odpowiedniego stylu funkcjonalnego oraz omówienie pewnych osobliwości pod tabelą. Co ważne, cechy i reguły nadanego stylu rozprzestrzeniają się wyłącznie na frazeologizm izolowany, jakby stanowił on jednostkę leksykalną, aczkolwiek dystrybucja i użycie związku może się odbywać w tekstach stylu odmiennego, co jest uwarunkowane celem komunikacyjnym.

Desygnatem frazeologizmów jest zjawisko pogodowe, powtarzające się cyklicznie i przez to zwiększające frekwencję użycia językowego, następuje zatem minimalizacja ekspresywności pomimo obecności komponentu potocznego (o stopniowym wygaszaniu ekspresywności wskutek dużego użycia tekstowego jest mowa m.in. u Wierzbickiej 1969). Skutkiem tego zjawiska staje się utrata zamocowania za określonym stylem (patrz tabela 1).

Tabela 1

babie lato	бабье лето	бабіна лета
'nitki pajęczyny unoszone przez wiatr w pogodne dni wczesnej jesieni'; też: 'takie dni wczesnej jesieni'	'ciepła, sucha jesienna pogoda'	'ciepła, sucha jesienna pogoda'
NACECHOWANIE: komponent potoczny <i>babi</i> 'odnoszący się do baby – kobiety' występuje w zestawieniu z komponentem neutralnym – <i>lato</i> OBRAZOWOŚĆ: forma wewnętrzna nieumotywowana, straciła związek z ogólnosłowiańską etymologią – pajęczyna przypomina siwe włosy starszej kobiety – oraz związaną z nią metaforyzację EKSPRESYWNOSĆ: poziom niski z powodu komponentu potocznego oraz nieumotywowanego obrazu WARTOŚCIOWANIE: dodatnie		
Użycie międzystylowe		

Wspólna etymologia oraz wewnętrzna forma z nacechowaniem aprobaty pozwala zaliczyć frazeologizmy do stylu książkowego z wysoką skalą wartościowania dodatniego (patrz tabela 2).

Tabela 2

alfa i omega	альфа и омега	альфа і амега
'ktoś, kto jest uważany za mającego dużą wiedzę'	'podstawa, istota, najważniejsze'	'podstawa, istota, najważniejsze'
ETYMOLOGIA: frazeologizmy pochodzą z języka staro-cerkiewno-słowiańskiego NACECHOWANIE: komponenty stylu książkowego WARTOŚCIOWANIE: wysoki poziom nacechowania ekspresywnego przez dodatnią konotację		
Styl książkowy		

Pochodzenie biblijne (zob. Koziara 2001: 32) przeważa nad ekspresywnością formy wewnętrznej trzech frazeologizmów oraz różnicami stylistyki komponentów, toteż przesądza o umieszczeniu ich w obrębie stylu książkowego (patrz tabela 3).

Tabela 3

zakazany owoc	запретный плод	забаронены плод
'coś niedozwolonego, ale jednocześnie bardzo kuszącego i pożądanego'	'kuszące, ale niedozwolone i niedostępne'	'kuszące, ale niedozwolone i niedostępne'
ETYMOLOGIA: pochodzenie biblijne OBRAZOWOŚĆ: mocno nacechowany ekspresywnie obraz – pożądanie i brak możliwości jego zaspokojenia		
NACECHOWANIE: <i>owoc</i> – komponent książkowy przez wieloznaczność, cechuje się również abstrakcyjną semantyką WARTOŚCIOWANIE: <i>zakazany</i> – ma ujemny odcień 'budzący odrazę i strach'	NACECHOWANIE: <i>плод</i> – komponent książkowy przez wieloznaczność, cechuje się również abstrakcyjną semantyką, <i>запретный/забаронены</i> – leksemy książkowe WARTOŚCIOWANIE: <i>запретный/забаронены</i> – leksemy z ujemną konotacją	
Styl książkowy		

Przedstawione frazeologizmy cechują wspólne pochodzenie, zastosowanie semantyczne oraz wynikające z tego właściwości stylistyczne. Forma wewnętrzna oraz ujemne wartościowanie wpłynęły na zwiększenie stopnia ekspresywności pejoratywnej, która z kolei jest charakterystyczną cechą stylu potocznego (patrz tabela 4).

Kolejne ekwiwalenty z perspektywy syntaktycznej spełniają rolę orzeczenia.

Tabela 4

krokodyle łzy	крокодиловы слёзы	кракадзілавы слёзы
'ktoś wyraża swój żal lub ubolewanie z powodu czegoś, ale nieszczerze'	'okazywanie żalu w sposób nieszczerzy, udawany'	'okazywanie żalu w sposób nieszczerzy, udawane współczucie'
SEMANTYKA: nieumotywowana – straciła połączenie z etymologią – według legendy krokodyl płacze, kiedy zjada swoją ofiarę NACECHOWANIE, WARTOŚCIOWANIE: komponent neutralny oraz ekspresywny – krokodyl/ крокодил/кракадзіл – ma znaczenie pejoratywne (przenośnie kojarzy się z kimś brutalnym lub brzydkim)		
Styl potoczny		

Identyczne właściwości stylistyczne komponentów frazeologicznych oraz poziom ekspresywności zawartej w wewnętrznej formie połączeń stałych odpowiadają za ich identyczne funkcjonowanie w obszarze tekstowym. Kombinacja wyrazów stylistycznie neutralnych, które nie wyróżniają się mocno akcentowaną obrazowością, przyporządkowuje frazeologizmy do stylu potocznego o niskim poziomie ekspresywności. Podobne cechy związków frazeologicznych pozwalają na zastosowanie ich w różnorodnych gatunkach tekstów,

aczkolwiek nie we wszystkich. Na pewno metaforyzacja czynności manualnej, zawarta w wewnętrznej formie związków, nie odpowiada rodzajowi obrazowości oraz skali abstrakcyjności stylu książkowego (patrz tabela 5).

Tabela 5

wodzić za nos	водити за нос	вадіць за нос
‘oszukiwać, manipulować kimś, zwodzić kogoś’	‘wprowadzać w błąd, kłamać’	‘kłamać, obiecać i nie dotrzymywać słowa’
NACECHOWANIE: komponenty międzystylowe OBRAZOWOŚĆ: forma wewnętrzna jest źródłem ekspresywności – metaforyzacja znaczenia kontaktu fizycznego, wywołującego poczucie dyskomfortu lub bólu EKSPRESYWNOSĆ: semantyka wyróżnia się odcieniem dezaprobaty		
Styl potoczny		

W przypadku frazeologizmu polskiego obrazowość kształtuje się za sprawą jego etymologii, która ma charakter podniosły, oficjalny. Stopień ekspresywności pozostałych związków zwiększa się natomiast przez użycie komponentu archaicznego. Po raz kolejny mamy do czynienia z rozwarstwieniem ekspresywności w granicach jednego stylu (patrz tabela 6).

Tabela 6

bić czołem	бить челом	біць чалом
‘okazywać komuś przesadną uniżoność; oddawać cześć komuś lub czemuś’	‘okazywać komuś przesadną uniżoność, prosić; oddawać cześć komuś lub czemuś’	‘okazywać komuś przesadną uniżoność, prosić; oddawać cześć komuś lub czemuś’
NACECHOWANIE: komponent <i>bić</i> wyróżnia się dużą aktywnością znaczeniową, która jest wyrażana wieloznacznością oraz dynamiką zawartego w znaczeniu obrazu polegającego na wykonywanych ruchach, <i>czoło</i> – neutralne OBRAZOWOŚĆ: ekspresywnie nacechowana forma wewnętrzna przez leksem czynności oraz określenie „przyziemnej” płaszczyzny działania	NACECHOWANIE: <i>чело/чало</i> – archaiczne, <i>бить/біць</i> – wyróżniają się dużą aktywnością znaczeniową OBRAZOWOŚĆ: obraz ekspresywnie nacechowany przez leksem czynności, określenie „przyziemnej” płaszczyzny dokonania działania oraz nacechowane leksemy <i>чело/чало</i>	
Wspólna ETYMOLOGIA: prośba albo skarga z okazywaniem wielkiego szacunku – wzmacnia skalę ekspresywności EKSPRESYWNOSĆ: znaczenie frazeologiczne cechuje zabarwienie dezaprobaty		
Styl książkowy		

Przedstawione w tabeli 7 ekwiwalenty różnią się od wyżej wymienionych składową, która jest nacechowana kulturowo albo ma określoną konotację ustaloną praktyką językową.

Tabela 7

pępek świata 'ktoś, kto uważa się lub jest uważany za kogoś najważniejszego'	пуп земли 'ktoś zbyt pewny siebie, uważający się za najważniejszego'	пуп зямлі 'ktoś najlepszy ze wszystkich'
NACECHOWANIE: komponent <i>pępek</i> – neutralny, <i>świat</i> – książkowy	NACECHOWANIE: komponent <i>пуп</i> – neutralny, <i>земля</i> – w znaczeniu astronomicznym czy uniwersaliów – styl książkowy, natomiast w znaczeniach „przyziemnych” – styl neutralny (międzystylowy)	
ETYMOLOGIA: frazeologizm pochodzi z greki – ‘centrum ziemi jerozolimskiej’, ma dodatnią konotację WARTOŚCIOWANIE: współczesna semantyka nacechowana ujemnie OBRAZOWOŚĆ: forma wewnętrzna ekspresywnie nacechowana, ale ekwiwalenty rosyjski i białoruski cechują się mniejszym stopniem ekspresywności przez wielopłaszczyznowość znaczeń		
Styl potoczny		

Mimo pochodzenia związku wyrazowego oraz zawartego w nim obrazu, który cechują szlachetność i pozytywna symboliczność wydarzeń religijnych, należy go przyporządkować do stylu potocznego. Przyczyną jest zdezaktualizowana semantyka formy wewnętrznej, która została skierowana na cechę osobowości, ujmując ją w sposób negatywny. Wskazany rozwój semantyki dotyczy wszystkich ekwiwalentów, co nadaje im jednakowe właściwości stylistyczne (patrz tabela 7).

Ekwiwalenty z perspektywy swojej funkcjonalności należą do stylu potocznego. Skala ekspresywności frazeologizmów natomiast różni się swoim natężeniem, co w obrębie stylu potocznego nie pozwala umieścić wymienionych związków w jednym szeregu. Przez większą rozpoznawalność przez użytkowników języka oraz ekspresywnie neutralną semantykę komponentu *bąki*, aczkolwiek błędną ze względu na pochodzenie frazeologizmu, poziom ekspresywności w porównaniu z ekwiwalentami rosyjskim oraz białoruskim jest niższy. Skala ekspresywności zwiększa się przy użyciu dialektyzmu oraz wyrazu pospolitego, którego poziom jest jeszcze wyższy za sprawą komponentu eufonicznego (patrz tabela 8).

Tabela 8

zbijać bąki	бить баклуши	бібікі біць
‘lenistwo i marnotrawienie czasu’	‘bezczynne spędzanie czasu, lenistwo’	‘lenistwo, zajmowanie się pustą sprawą’
NACECHOWANIE: komponent <i>bąk</i> pochodzi od nazwy ptaka, ponieważ jego mięso uznawano za mało wartościowe, natomiast, w innym znaczeniu, polowanie na bąki wydawało się stratą czasu; <i>zbijać</i> – ‘wiele razy uderzyć człowieka lub zwierzę’, daw. – ‘uderzywszy, strącić coś’ OBRAZOWOŚĆ: forma wewnętrzna jest nieumotywowana – już nie kojarzy się z ptakiem, przez wieloznaczność rzeczownika w kombinacji z leksemem dużej aktywności semantycznej kształtuje się wysoki poziom ekspresywności	NACECHOWANIE: komponent <i>баклуши</i> – dialektyzm, daw. ‘drewniana bryła do robienia naczyń’, <i>бить</i> – ‘uderzać w coś, tłuc, strzelać do celu’ OBRAZOWOŚĆ: obraz nieumotywowany przez dialektyzm EKSPRESYWNOŚĆ: podnosi ją aktywność znaczeniowa leksemu <i>бить</i> oraz dialektyzm	NACECHOWANIE: komponent <i>біць</i> – ‘uderzać kogoś w celu zrobienia krzywdy; niszczyć, krzywdzić’, przen. ‘prowadzić walkę z kimś albo czymś’, ‘uderzać, pukać’ EUFONIA, NACECHOWANIE: <i>бібікі</i> – powtórzenie czasownika <i>біць</i> , jest komponentem eufonicznym, pospolitym OBRAZOWOŚĆ: jest wzmacniana dzięki połączeniu dużej aktywności znaczeniowej oraz eufonii i elementu pospolitego
WARTOŚCIOWANIE: pejoratywne SEMANTYKA: wyraża beczyność EKSPRESYWNOŚĆ: wzrasta przez połączenie beczyność semantycznej całości oraz aktywności znaczeniowej poszczególnych składowych frazeologizmów		
Styl potoczny		

Tabela 9

jakby kij połknął	как аршин проглотил	нібы аршын праглынуў
‘w sposób sztywny, pozbawiony spontaniczności, nienaturalny’	‘nienaturalnie wyprostowany’	‘nienaturalnie wyprostowany’
NACECHOWANIE: komponenty neutralne	NACECHOWANIE: komponent <i>аршин</i> arch. – ‘łokieć’, <i>проглотить</i> – neutralny	NACECHOWANIE: komponenty <i>аршын</i> arch. ‘linijka’, <i>праглынуў</i> – neutralny
OBRAZOWOŚĆ: forma wewnętrzna nacechowana przez nienaturalność porównywalnej czynności	OBRAZOWOŚĆ: ekspresywność obrazu wzrasta przez obecność leksemu archaicznego	
SKŁADNIA: struktura komparatystyczna WARTOŚCIOWANIE: semantyka ma zabarwienie negatywne		
Styl potoczny		

Ekwiwalenty rosyjski oraz białoruski wyróżniają się większym stopniem ekspresywności za sprawą komponentu archaicznego, co zbliża je do stylu

książkowego. Nienaturalny obraz z konotacyjną dezaprobatą natomiast pozostawia te frazeologizmy w obszarze stylu potocznego, co wskazuje na rozwarstwienie ekspresywności w granicach jednego stylu (patrz tabela 9).

* * *

Badanie porównawcze ujawniło istnienie różnic stylistycznych niektórych ekwiwalentów formalnych. To uprawnia do stwierdzenia, że wśród ekwiwalentów dochodzi do zachwiania ekwiwalencji stylistycznej (zob. Chlebda 2011: 33–41). Przynależność komponentów frazeologicznych do różnych odmian językowych lub wieloznaczność poszczególnych elementów wpływa na stopień ekspresywności formy wewnętrznej. Tymczasem w zależności od natężenia nacechowania skutkuje to umieszczeniem jednostki frazeologicznej w granicach stylu innego niż styl ekwiwalentu albo dywergencją wewnątrzstylową. Wspólna etymologia, np. biblijna, oraz rozwój semantyczny najczęściej nadają frazeologizmom identyczne cechy stylistyczne. Wyniki badań pokazują, że ekwiwalenty formalne nie zawsze cechuje ekwiwalencja stylistyczna. W perspektywie użycia nietożsamyh ekwiwalentów stylistycznych możemy otrzymać nierównoważny obraz oraz stopień ekspresywności w tekście docelowym, jak również mniej skuteczny komunikat w danej sytuacji językowej.

Literatura

- Bally Ch., 1966, *Mechanizm ekspresywności językowej. Stylistyka Bally'ego. Wybór tekstów*, Warszawa.
- Chlebda W., 2011, *Na tropach translatów. W poszukiwaniu odpowiedników przekładowych*, Opole, s. 21–42.
- Dobrogowska E., 2005, *Idiomy jako problem przekładu (na podstawie analizy polskiego tłumaczenia powieści „Catch-22” J. Hellera)*. – *Kulturowe i językowe źródła nieprzekładalności. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Wydział Filologii Wszechnicy Mazurskiej w Olecku w dniach 31 maja i 1 czerwca 2004 r.*, red. K. Hejwowski, Olecko, s. 157–165.
- Kade O., 1968, *Zufall und Gesetzmässigkeit in der Übersetzung*, Leipzig.
- Koller W., 1992, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg–Wiesbaden.
- Koziara S., 2001, *Frazeologia biblijna w języku polskim*, Kraków.
- Kurkowska H., Skorupka S., 2001, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa.
- Narodowy Korpus Języka Polskiego, <http://nkjp.pl/>.

- Pajdzińska A., 1991, *Wartościowanie we frazeologii*. – *Język a Kultura*, t. 3: *Wartości w języku i w tekście*, red. J. Puzynina, J. Anusiewicz, Wrocław, s. 15–28.
- Pociask J., 2006, „*Trudny orzech do zgryzienia*” – kilka uwag o tłumaczeniu stałych związków frazeologicznych. – *Rocznik Przekładoznawczy*, t. 2: *Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, red. L. Zieliński, M. Pławski, Toruń.
- Szutkowski T., 2015, *Współczesna paremiografia rosyjska i polska. Stan. Problemy. Perspektywy*, Szczecin.
- Wielki słownik języka polskiego*, <http://wsjp.pl/>.
- Wierzbicka A., 1969, *Dociekania semantyczne*, Wrocław.

- Буларускі N-корпус*, <http://bnkorporus.info/>.
- Боярина Е. Л., Сивчиков В. Н., 2006, *2000 русских и 2000 белорусских идиом, фразеологизмов и устойчивых словосочетаний. Словарь с пояснениями и примерами использования*, Минск.
- Гюлумянц К., 2004, *Польско-русский фразеологический словарь А–М*, т. 1, Минск.
- Гюлумянц К., 2004, *Польско-русский фразеологический словарь N–Ї*, т. 2, Минск.
- Комиссаров В. Н., 1980, *Лингвистика перевода*. – Комиссаров В. Н., *Международные отношения*, Москва.
- Лепешаў І. Я., 1984, *Праблемы фразеалагічнай стылістыкі і фразеалагічнай нормы*, пад рэд. А. Я. Міхневіч, Мінск.
- Национальный корпус русского языка*, <http://www.ruscorpora.ru/>.
- Ожегов С. И., 2012, *Словарь русского языка*, Москва.
- Skarnik moŭny skarb*, <http://www.skarnik.by/>.
- Фомина Н., Бакина М., 1985, *Фразеология современного русского языка. Учебное пособие*, Москва.
- Электронная энциклопедия*, <http://www.slounik.org/>.
- Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў*, <http://coollib.com/b/302861/read>.

Stylistic properties of idiomatic equivalents (a comparative study)

The subject of the study are elements of lexical contents, semantic development, vividness, as well as syntax and phonological structures which we distinguish while shaping the stylistic background of idioms and define as stylistic properties. Stylistic properties determine the appropriate use of idioms in linguistic communication. On the one hand, in translation practice, they cause problems with maintaining the stylistic value in the output language. On the other hand, in glottodidactics, maintaining the sameness of linguistic values in teaching idioms is not consistent. The purpose of the study of lexical and semantic equivalents is to describe and compare stylistic properties

of idioms in Polish, Russian and Belarussian. The comparative analysis is done on the basis of dictionary idiomatic material, while lexicosemantic conformity serves as the basic indicator of selecting idioms. The comparative study reveals the existence of stylistic differences of some lexical and semantic equivalents. The results show that from the pragmatic point of view the use of a lexical and semantic equivalent may affect the created image and, as a result, the effectiveness of the message.

Keywords: idiomatic equivalents, etymology, internal form, semantics, markedness, expressive language, functional style.

